

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Ouder redactie van Dr K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr C. Bouma, 's-Gravenhage; Dr K. Fernhout, Vreeland; Prof. Dr F. W. Grosheide, Amsterdam; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr J. W. Marmelstein, Amsterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Stukken voor de Redactie zende men aan den secretaris der Redactie:

Dr C. TAZELAAR, 2e Const. Huygensstr. 77, Amsterdam.

Drukkers-Uitgevers:

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 7.50 en voor Ned.-Indië f 6.— per jaar.
Advertentie: 25 ct. p. regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Abraham Kuyper en de theologie van het Hollandse Neocalvinisme. VI. — Uit de Schrift: Zie de mensch. (Joh. 19:5). — Kerkelijk Leven: De voorgestelde Gezangen. III. — Lit. en Kunst: De filmische roman. — Uit het Pol. en Soc. Leven: Het kapitaal en ons dagelijksch brood. III. — Pop. Wet. Schetsen: De nieuwe organisatie van het Roomsche Jeugdwerk. IV. — Uit de Historie: De Af-scheiding. — Perschoon. — Kerknieuws. — Correspondentie.

HOOFDARTIKEL

Abraham Kuyper en de theologie van het Hollandse Neocalvinisme.

VI.

Nadat we in onze voorgaande artikelen op enkele punten het standpunt van Dr Haitjema ten opzichte van Dr Kuyper hebben besproken, willen we tenslotte nog de vraag stellen, in hoeverre Dr H. naast zijn soms zoo felle kritiek nu ook richtlijnen heeft aangegeven, waardoor zijn kritiek niet alleen afbraak, maar ook positieve opbouw zou kunnen worden genoemd. Het centrale punt, waarop onze aandacht zich dan richten moet, is het Woord Gods. Immers, om dat Woord Gods ging het tenslotte ook in zijn kritiek op Kuyper, zoowel in zijn beschouwingen over de soevereiniteit in eigen kring als over wedergeboorte en Heilige Schrift. Welnu, juist over dat centrale probleem heeft Dr H. in zijn jongste boek gehandeld: Het Woord Gods in de moderne lectuur. Het oordeel uit één der recensies, dat we hier één der meest belangwekkende theologische geschriften hebben uit den laatsten tijd, lijkt me juist. Want hoe onbevredigd dit boek ons tenslotte laat, er worden allerlei vraagstukken in besproken, die tegenwoordig zeer actueel zijn. Dr Haitjema wil komen tot een eerherstel van de betekenis van het Woord in de Openbaring Gods. Want dat Woord is in de moderne cultuur tot probleem geworden. Die moderne cultuur is niet een geschikte voedingsbodem voor de zuivere waardeering van het Woord Gods. Ongetwijfeld kan God in Zijn vrijheid wel de doorbraak tot geloof openen (7), maar de ideënwelt, die in een bepaalde cultuurperiode domineert, kan toch de opklaring van het juiste inzicht in de waarheid Gods jammertlijk belemmeren.

Is het dan niet mogelijk te zoeken naar een organische cultuur, waarin het Woord Gods niet alleen maar probleem is, maar waarin mogelijk zal zijn een leer aangaande de Heilige Schrift, waaraan met het waarachtig belijden der Chr. Kerk zelve ook de gehele intellectuele cultuur mede als klankbodem getuigenis geeft? In het onderzoek van de vragen, die hierna mede samenhangen, gaat Haitjema na de woordwaardeering in de moderne wetenschap en constateert, dat wij niet gemakkelijk in dit moderne cultuurklimaat onze belijdenis van Gods Woord zullen kunnen uitspreken, zóó, dat haar klanken resonneren. Maar ook de nieuwere theologie biedt ten opzichte van het Woord en Openbaringsbegrip weinig perspectief. Wel ontdekt H. hier en daar serieuze pogingen om te komen tot eerherstel van het specifiek-Christelijk Openbaringsbegrip, maar dan is z.i. het spreken over de Openbaring toch telkens weer te direct beschouwelijk en realistisch (71). De bespreking van de theocentrische theologie in Duitsland doet H. hier nog even verwijzen naar de theologie van het Nieuw-Calvinisme, die in dit verband als „zuiver beschouwelijk en onkritisch-realistisch, d.w.z. on-reformatorisch van aard" wordt gebrandmerkt (72).

Na deze beschouwingen ligt de vraag voor de hand, op welke wijze Dr H. nu zelf het Woord waardeert. Deze vraag is slechts te beantwoorden, door er mede op te letten, dat Dr H. zich in de laatste jaren „op het innigst geestverwant" gevoelt aan de dialectische theologie (78). Allerlei uitdrukkingen en accenten worden daaruit ver-

klaarbaar. Hij pleit b.v. voor een niet-realistisch, geloofskritisch denken, dat een existentieel karakter draagt en vele gedachten, die we bij Barth aantreffen, vinden we ook bij H. terug b.v. „wij kunnen over de Openbaring nooit beschikken"; „de Heilige Geest is ter laatste instantie het subject van het geloof (86) enz. Maar in zijn beïnvloed worden door de Zwitsersche theologie, waarop we niet nader kunnen ingaan, komt hij nu als vanzelf tot de zoo belangrijke vraag naar de verhouding van Woord Gods en Heilige Schrift. Het is deze vraag, die hem reeds bezighield in „De Norm der Waarheid", vervolgens in een artikel over „Het Schriftprobleem in de theologie des Woords" (1) en nu vooral in zijn jongste werk. In „De Norm der Waarheid" had hij het pleidooi gevoerd voor de erkenning der graphische inspiratie en de bezinning over de verhouding tusschen Woord Gods en Heilige Schrift bracht hem tot „de erkenning van de onmisbaarheid eener inscripturatie van den Logos, opdat de zin der Woord-openbaring zuiver zou kunnen worden bewaard van geslacht tot geslacht" (2).

Maar na deze erkenning bleef nog één probleem over: Woord en Schrift deden elkaar z.i. niet. En dat probleem bleef Dr H. tot nu toe bezig houden.

Het valt niet te ontkennen, dat de arbeid van Dr H. op dit punt niet gemakkelijk is. Hij heeft n.l. allerlei bruggen achter zich afgebroken. Eenerzijds staat hij kritisch tegenover het „Neocalvinisme", anderzijds — hoewel gegrepen door de Zwitsersche theologie des Woords — stemt hij ook niet onvoorwaardelijk in met Barth en Brunner en tracht den laatste zelfs te remmen op den weg der radicale Schriftkritiek. Of anders gezegd: eenerzijds verwijt hij het Neocalvinisme, dat het de belijdenis der Schrift als Gods Woord maakt tot rechtlijnige waarheid en anderzijds wil hij toch ook weer in volen ernst opwekken om te luisteren, naar de stem, naar het Woord van Hem, Die in het groote oogenblik van Zijn Openbaring tot ons spreekt.

Eenerzijds: geen gelijkstelling van Woord Gods en Heilige Schrift; anderzijds een waken tegen elk losrukken van het onlosmakelijk verband tusschen beide. Als Dr Haitjema zou moeten kiezen tusschen de theorie der letterlijke inspiratie en de nieuw-protestantsche afwijzingen daarvan, zou hij het eerste kiezen (126). Maar daarnaast dan weer: de vraag naar de houding inzake Schriftkritiek is niet een vraag naar het theologisch standpunt van den ondervraagde (131). En in dit alles nu zoekt Dr H. terug te grijpen naar het klassiek-Gereformeerde inzicht in de Heilige Schrift. Hij wil het Schriftbeginsel poneeren en handhaven, want het staat voor hem vast — hoe moeilijk de problematiek is van de verhouding tusschen Woord Gods en Heilige Schrift — dat de sprekende God ons „vasthoudt bij het geschrevene Woord" (107).

De moeilijkheden van het hier door Dr H. aangevangen werk komen wel zeer duidelijk naar voren, als we denken aan het tegen hem gerichte geschrift van Dr W. Th. Boissevain: Het „Woord Gods" in de nieuwere dogmatiek (Een kritische studie naar aanleiding van Dr H.'s boek) (3).

Dr Boissevain — wiens eigen oplossing we allermint als juist erkennen en zeker niet boven die van Dr H. willen stellen — wijst er tegenover Dr H. op, dat de gemeente der bijbelgeloovigen, noch haar theologen uit iets hebben gespeurd van die kloof tusschen bijbel (als biblia) en Woord Gods; „reeds de veronderstelling van de aanwezigheid van een microscopisch spleetje hebben zij begrepen als het begin van het einde van het Schriftbeginsel. Zij hebben zeer wel geweten, dat wij in den bijbel met menschenwoorden te doen hebben, met woorden van zondige, veelszins onbetrouwbare, vaak onontwikkelde en, als alle andere menschen, tot dwaling en bijgeloof geneigde menschen, maar — op de vraag, of zij zich in het

Woord, dat zij uitspreken, hebben vergist of toegesproken is het antwoord: „dat de Geest hen voor dwaling en fouten volkomen heeft bewaard, zoo zeker, als zich de Geest niet laat bespotten en bevatten en de arglistigheden der menschen kent" (4).

Wanneer we dit woord van Dr Boissevain aanhalen, vermoeden we, dat Dr Haitjema dat een eenzijdige belichting zal vinden van de gerozen vragen. Maar we zijn niettemin van oordeel, dat hier één der meest centrale vragen aan de orde is, n.l. de vraag naar het gezag der Heilige Schrift. In het antwoord van Dr H. aan Dr Boissevain (5) spreekt H. van „mijn openbaringsbegrip" en hij meent, dat dit het „bijbelsch-Paulinisch-Augustiaansch-reformatorische" is, maar juist de wijze, waarop hij Dr Boissevain bestrijdt, bevestigt ons in de overtuiging, dat aan den kriticus van het „Neocalvinisme" opnieuw de vraag van het volstrekte Schriftgezag mag worden voorgelegd. Want weer gaat hij in zijn strijd tegen de rechtlijnige identificering van H. Schrift en Woord Gods voort in de richting van het dualisme. „De apologie voor natuurwetenschappelijke betrouwbaarheid en historische nauwkeurigheid van den Schriftinhoud behoort niet tot het wezen van het reformatorisch Schriftgezag. Zij wordt een typische Openbaring van de verscholasticering van de protestantsche orthodoxie in de 17e eeuw" (6).

Wanneer Dr Boissevain spreekt van Haitjema's veldheerstalent, omdat hij — nu het Schriftbeginsel den slag verloren heeft op het terrein der historie — den strijd naar een ander slagveld verplaatst, n.l. naar het wijsgeurig-dogmatisch terrein, dan kan niet worden ontkend, dat Dr Boissevain hier inderdaad de problematiek van Haitjema's denken inzake het Schriftgezag aanraakt, en Haitjema's antwoord geeft juist op dit punt geen helderheid. Zonder eenigen twijfel is het H.'s bedoeling te wijzen naar Gods Woord, vol van gezag. Het is voor hem „het ééne, machtige heilswoord, dat de Allerhoogste „als met levende stem" uitsprekt" (7).

Maar „de ergerlijke hoekigheid van de stelling der Christelijke Kerk, dat de H. Schrift Gods Woord is, dringt hem tot de aanvaarding van de Heilige Schrift als „paradox". In het licht van al H.'s beschouwingen kunnen we in deze oplossing niet anders zien dan een symptoom van het dualisme, dat in den grondslag van H.'s Schriftbeschouwing nog altijd verborgen ligt; het dualisme, dat hem van het „Neocalvinisme" verwijderd, maar ook — op dit punt — op een niet geringen afstand brengt van den anders zoo sterk door hem gewaardeerden Hoedemaker (8).

We zijn er den laatsten tijd aan gewend geraakt in het Schriftvraagstuk met klem verwezen te worden naar het gevaar der protestantsch-orthodoxe Scholastiek der 17e eeuw. Maar het zal Dr Haitjema bekend zijn, dat deze verwijzing (in verband met het Schriftgezag) ons juist wordt gegeven van de zijde der nieuw-protestantsche theologie, die er zoo sterk aan heeft medegewerkt „de Heilige Schrift" als Openbaring Gods tot „probleem" te laten worden in de moderne cultuur.

Dr Haitjema ziet in het Nieuw-Calvinisme in menig opzicht een capitulatie voor het humanisme, maar dit „Nieuw-Calvinisme" mag — gezien de Gereformeerde belijdenis — naar ik meen, hem de vraag stellen, in hoeverre hij werkelijk weerstand geboden heeft aan dien drang om aan het volstrekte Schriftgezag te ontkomen, een drang, die in de laatste eeuwen als een psychose heeft gewerkt. Het is misschien wel de belangrijkste

(1) Boissevain a.w. pag. 33. Dr Boissevain bedoelt echter hiermee niet voor het volstrekte gezag der Heilige Schrift op te komen. Zijn standpunt te dien opzichte wordt behalve uit deze brochure duidelijk uit zijn werk „De kansen der Kerk" 1930, pag. 10: „Het is de vrucht van den veelgehoorden 19e eeuwsechen historischen zin, dat deze de oude Schriftbeschouwing heeft afgebroken."

(2) Dr Haitjema. Openbaring en cultuur als zuiver theologisch probleem. N. Theol. Studien, Febr. 1933.

(3) Idem, pag. 47.

(4) Haitjema. Het Woord Gods in de moderne cultuur, pag. 113.

(5) Vgl. Boissevain a.w., pag. 28.

(6) Stemmen voor Waarheid en Vrede, 62 jrg., 1925.

(7) Idem, pag. 661.

(8) Amsterdam 1932, vgl. A. A. v. Ruler. In den strijd om een nieuwe theologie. Vox Theol. 1932, pag. 34 v.v.

kwesitie, die tusschen het „Neocalvinisme“ en Dr H. hier rijst, dat Dr H. zegt dat de prediker en de dogmaticus moeten weten, dat God in Zijn Openbaring het eigenlijke zeggen moet „in dat welbehagelijk oogenblik“. We kunnen dit (in het licht van het geheel) onmogelijk aanvaarden en kunnen ons nog steeds niet voorstellen, hoe men zich hier op Calvijn durft te beroepen. Calvijn zou tegen dat „welbehagelijk oogenblik“ geen bezwaar maken, maar hij zou Gods vrijheid ook daarin eerbiedigen, dat Hij dat welbehagelijk oogenblik aanwijst, aangewezen heeft en hij kan dan elken weg der speculatie vermijden en neerschrijven dat woord, dat ook Dr H. als motto voor in zijn boek opneemt: „Loco rei in verbo acquiescimus“ (in plaats van in de zaak zelf, rusten wij in het Woord).

Dat alle moeilijkheden hiermee opgelost zijn, zal niemand beweren, maar de moed om deze moeilijkheden onder oogen te zien, wordt versterkt, als we letten op de oplossing, waartoe Dr Haitjema tenslotte komt in de belijdenis van de Heilige Schrift als „de dienstknechtsgestalte van den Heiligen Geest“, waarover we in ons laatste artikel nog willen handelen. G. C. BERKOUWER.

¹⁾ N. Theol. Stud., 1933, pag. 49.

Rectificatie: In het vorige artikel is een regel uitgevallen. In noot 7 moet de zin uit Dr H.'s referaat aldus luiden: dat hij „de epigonen van Dr A. Kuyper, die de geniale geestesdiepte van den grootmeester van het Nieuw-Calvinisme missen“, „in versneld tempo“ de vruchten van het zaad openbaar worden, dat de Aufklärung op zijn akkers had laten vallen enz.

UIT DE SCHRIFT

Zie, de mensch.

Pilatus zeide: Zie, de mensch.
Joh. 19:5.

Zie, de mensch...

Men heeft dat woord in allerlei toonaard herhaald. De een doet het in een preek, de ander in een stukje literatuur, een derde in een opschrift onder een portret of zelfportret. En telkens is de toon anders, al naar... de onvoltooide zin wordt aangevuld, de exclamatie tot een volzin wordt gemaakt.

Want aan den zin ontbreekt het praedicaat. Zie, zegt Pilatus, maar hij hoopt intusschen, dat niemand écht zal „zien“. Zijn „zie“ is toonloos, hij durft er geen accent op plaatsen. En zijn volgend woord, „de mensch“, dat is een onderwerp, maar waar is het „gezegde“? Ja, ook de bijbel kent dat woordje „zie“, dat niet een klemtoon heeft; doch daarop volgt hij hem altijd een volzin. Een zin in proza. Zoo wordt dat bijbelsch „zie“ tot een accentueeringsmiddel voor dat didactisch proza, waarin wordt afgekondigd, wat de waarheid is. Een onderwerp, en een gezegde, en een lijdend voorwerp. Maar Pilatus is voor proza bang, en voor een volzin. Dus ook voor een volzin. Hij doet een ostentatie, hij stelt den Nazarener in het openbaar tentoon als iemand, van wien niemand ooit meer iets nog heeft te vreezen, maar opdat niemand verhinderd worde, dien „mensch“ daar in zijn, des aanschouwers, eigen „licht“ te plaatsen, en met hem dus te doen, wat hij verkiest, mits maar de indruk van het medelijden blijve, daarom vult Pilatus niet den aangevangen volzin aan.

En dat is eigenlijk het duidelijkst bewijs voor het onrecht, Christus aangedaan.

Hij zelf, Hij heeft zijn zinnen altijd afgemaakt. Hij heeft voor God gesproken; daarom sprak Hij in proza in den volzin; dat is: Hij sprak zijn volle zinnen, Hij sprak volzinnen. De waarheid liet Hij niet raden, maar als messen steken, als handen strecken. Voor de fantasie, en voor het eigen commentaarwerk, heeft Hij niets overgelaten. Hij sprak zijn zinnen zelf, en noemde onderwerp en gezegde, en alles wat erbij behoort. Want Hij was leeraar, en zal leerend neder. Hoewel Hij meer bewogen was dan welke dichter ook.

En nu komt over Hem het oordeel, en hoor, Hij wordt het onderwerp wel van een zin, maar van een zin, dien niemand af-maakt. Zoo wordt Hij afgemaakt, een lam, geleid ter slachting. Zoo wordt Hij overgeleverd aan de willekeur der radende, der oorenstoppende, razende gemeente. Zoo mag een elk den zin over den mensch, die daar staat, completeren.

En de één zegt: zie, de mensch, de mensch daar is miserabel, gun hem toch een plaatsje, want hij is zoo toonloos, en als een niet-persoon, nog wel te dragen, omdat zijn mensch-zijn hem aan ons nog bindt. Hetgeen ook geldt van het armen- en het narrenhuis; ook daar kan ieder wond'ren doen met het opschrift: zie, de mensch, behandel den mensch met zachtheid, het genus is toch dat van ons, ten slotte, als het er op aankomt.

En de ander vult aan: zie, de mensch, de mensch daar is gansch onthand, en oupersoonlijk nu geworden, laat hem begaan, hij zal geen speciaal gebaar of woord aan iemand ooit meer kunnen verliezen; hij heeft voor altijd afgedaan.

En de derde zegt: zie, de mensch, die Jezus, hij is toch altijd weer zichzelf; zie hem niet in momentopname, doch laat de tendenz-film nog eens voor u draaien, die wij, zijn interpreten, van zijn „leven“ hebben gemaakt; kruis hem, kruis hem.

En dit is dus dat lijdende: een subject zijn, dat geen praedicaat meer heeft. Zoo wordt men object. Zoo wordt de leeuw tot lam. Men leidt het weg, en slacht het. En het is stom.

En Pilatus heeft de rechtszaal tot een tent der duivelen gemaakt. Want waar de rechter recht doet, daar wordt de volzin vol geschreven en gezegd. Nergens zijn er meer bijzinnen dan in rechtsstukken. Het wriemelt van de bijzinnen. En er is geen ongelukkiger proza dan dat van de rechtbank. En dat is juist haar glorie. Althans haar rechtvaardiging. De rechters der September-moorden, en die van de commune, spraken vlot en vloeiend, en deden ook meer aan gebaren, en aan tentoonstellen, en aan aanduidingen, die kunstjes van een rhetor zijn, dan onze nederlandsche rechters. Want die vliegende rechtbanken maken vliegende zinnen: zij hebben ook geen groote moeite aan het omschrijven van wat waarheid is. Zij gronden, en fundeeren, en bepalen, en begrenzen niet. Maar rechters, die de waarheid zoeken, schrijven zin, en bijzin, onderwerp, en gezegde, en alle voorgewoorden, vooral 'then-zelf-beknibbelend „althans“, dat ligt hun in den mond. Omdat de waarheid toch zoo ingewikkeld, en het zeggen toch zoo moeilijk is. Zal men rechtvaardig zijn. Rechtvaardig. Recht vaardig, en niet anders.

Zie, de mensch.

En dat was nu tenslotte, en moest ook zijn: het keerpunt in het proces. De korte zin ontdekt het lange onrecht.

En wie NU recht wil spreken over dezen Heiland, die late Hem zelf zijn volzin af-maken.

Dan zal het Hem een teeken-van-den-tijd gaan worden, dat iedereen in dezen tijd den naam van Jezus Christus noemt, elke groep, elke kerk, de man van „elke kleur“, maar dat men eigenlijk om het gezegde, dat bij dezen naam, zodra hij onderwerp geworden is, behóórt, verlegen is, en tegen elkaar verdeeld.

En dat men dan toch maar „samenwerken“ gaat, eer dit subject een praedicaat gekregen heeft.

En dan vinden de menschen het heel mooi, en dierbaar.

Maar in den hemel vindt men, dat het knärst. Op aarde dan. Zóó, als het knärst, toen een rechter confererde over waarheid, en om recht, en ook een subject noemde zonder praedicaat.

Zie, de mensch... ik vrees, dat dit boven de inter-kerkelijke conferentiekamer staat.

Maar Reformatie roept om het recht van Christus op een praedicaat.

K. S.

KERKELUK LEVEN

De voorgestelde Gezangen.

III.

Na over het Te Deum gesproken te hebben, ga ik iets zeggen over het Veni Creator.

Dit kerklied draagt dezen naam naar de woorden, waarmee het aanvangt: Veni Creator Spiritus, kom scheppende Geest. Het luidt aldus:

Kom, scheppende Geest,
Bezoek den geest der Uwen.
Vervul met hemelsche genade
De borst, die Gij geschapen hebt.

Gij, die genaamd wordt Paracleet,
Gave van den hoogsten God,
Levende bron, vuur, liefde
En geestelijke zalfolie.

Gij zevenvoudig in gave,
Gij vinger van Gods rechterhand,
Gij belofte des Vaders,
Die de keel met redenen verrijkt.
Ontsteek licht voor onze zinnen,
Stort liefde in de herten,
Versterk steeds met kracht
De zwakheid van ons lichaam.

Verdrijf al verder den vijand
En geef voortdurend vrede;
Mogen we al wat schaadte vermijden,
Daar Gij als Leidsman ons voorgaat.
Geef, dat wij door U den Vader kennen,
Kennen ook den Zoon,
En ten allen tijde gelooven,
Dat Gij de Geest van Beiden zijt.

Dit lied heeft niet zulk een hoogen ouderdom als het Te Deum. Werd het laatste in het eind der vierde eeuw gedicht, het Veni Creator moet in de achtste eeuw zijn ontstaan. Wie er de dichter van is weet men niet. Het werd vroeger wel aan keizer Karel den Groote toegeschreven. Ook wel aan Karel den Dikke (876-887). Maar tegenwoordig doet men dat niet meer. Het is een hymnus adespotos, d.w.z. een lofzang, waarvan de auteur onbekend is.

Van ouds heeft dit lied een plaats der eere in de kerk ingenomen. Het is een „lofzang op den

dag van het Pinksterfeest“. Maar het werd niet alleen op Pinksteren, doch bij verschillende kerkelijke plechtigheden gezongen. Vooral bij plechtigheden, die bijzonder aanleiding gaven om den Heiligen Geest aan te roepen; zooals de verkiezing van pausen en bisschoppen, de kroning van vorsten, de opening van kerkvergaderingen.

Het volksgeloof schreef aan het Veni Creator in vroeger tijd zelfs beschermende kracht toe; er werd gezegd: „wie dezen lofzang spreekt bij dag of bij nacht, dien zal geen zichtbare of onzichtbare vijand kunnen schaden“.

De Hervormde Kerk heeft onder haar gezangen het Veni Creator niet.

De vervolghandel bevat wel het gezang: „Geest des Heeren, kom van boven“ (Gezang 215) en boven dit lied staat wel (tenminste in de uitgave, die ik bezit) „Veni Creator“.

Maar dit opschrift is niet juist. Het gezang is, zooals er ook onder staat, een weergave van een lied van Luther. Maar dit lied is niet Luthers vertaling van het Veni Creator, doch van een ander Latijnsch kerklied, het Veni Sancte Spiritus, reple. Dit kerklied luidt:

Kom, Heilige Geest,
Vervul de herten Uwer geloovigen
En ontsteek in hen het vuur van Uw liefde.
Gij, die door de verscheidenheid aller talen heen
De volken verzameld hebt in eenigheid des geloofs.
Hallelujah, Hallelujah!

Bij Luther stond dit lied in hooge eere. Hij waagde in zijn tafelgesprekken de uitspraak, dat de Heilige Geest zelf het over zichzelf gemaakt had, beide de woorden en de melodie. In 1524 heeft hij er een bewerking van gegeven en er nog twee coupletten aan toegevoegd.

En hiervan is Gezang 215 een vertaling; of juist: het is een vertaling van de eerste twee coupletten van Luthers lied.

Ook het Veni Creator is door Luther in het Duitsch nagezongen. In onze Nederlandsche taal is dit oude kerklied door Da Costa bewerkt. Maar ook reeds door Vondel. 't is zijn „Pinxterzang“, waarvan het eerste couplet luidt:

Kom, kom, o driemaal Heilige Geest,
Ay, zegent onse Pinxterfeest.
Komt tortelduyf van 's hemels dak
En brengt ons den Olyven-tak.

Deze Pinxterzang van Vondel is een mooie, maar zeer vrije navolging van het Veni Creator. In het rapport der deputaten is de bewerking van Da Costa opgenomen. Ze blijft dicht bij het oorspronkelijke.

In het Veni Creator komt onder de namen, waarmee de Heilige Geest wordt aangesproken, ook deze voor: „vinger van Gods rechterhand“. 't is opmerkelijk, hoe verschillend de gedachten zijn, die deze benaming bij Vondel en bij Da Costa wekt. Vondel geeft er deze paraphrase van:

O vinger Gods, die 't steenen hert
Vermorselt dat het wacker wert;
En Kristus wet, die eeuwig blijft,
In ons gemoed en zinnen schrijft.

Bij Da Costa heet het:

En, Vinger van Gods rechterhand!
Bespreng den stam, door U geplant.

Terwijl bij Vondel de Geest de vinger is, die het steenen hart vermorselt en die in onze ziel de wet van Christus schrijft, is Hij bij Da Costa de vinger, die den stam, door Hem geplant, besprengt. Da Costa zal hiermee bedoelen, dat de Geest Gods den door Hem geplanten stam der kerk besprengt en alzoo die kerk doet wassen en groeien.

Wat de onbekende auteur van het Veni Creator er mee zeggen wil en hoe hij er toe gekomen is den Heiligen Geest zoo te noemen? Ik vermoed, dat hij met de aanspraak „vinger van Gods rechterhand“ den Geest in zijn macht en kracht wil teekenen en dat hij tot deze benaming gekomen is door een vergelijking van Matth. 12:28 met Luc. 11:20. In den eersten tekst zegt Jezus: „Maar indien ik door den Geest Gods de duivelen uitwerp, zoo is dan het Koninkrijk Gods tot u gekomen“. En in den tweeden luidt Zijn woord: „Maar indien ik door den vinger Gods de duivelen uitwerp, zoo is dan het Koninkrijk Gods tot u gekomen“. Bij Mattheus is alzoo van den Geest Gods, bij Lucas van den vinger Gods sprake.

In de bewerking van Da Costa hebben deputaten een wijziging aangebracht.

Het eerste couplet luidt:

Kom, Schepper, Heilige Geest, daal af!
Uw adem, die ons 'taanzijn gaf,
Herschep, beziel, vervul de borst,
Die naar Uw waterstroomden dorst.

Dat „daal af“ kon natuurlijk niet blijven staan. De Heilige Geest daalt niet ten tweeden male af. Hij is eenmaal in de kerk van Christus komen wonen en Hij woont er nog. Deputaten hebben het aldus gewijzigd:

Kom, Schepper, Heilige Geest en ga
Tot d'uwen in met uw genat
Herschep, beziel, vervul de borst,
Die naar uw waterstroomden dorst.

Door... aan den hemelse tegemoet van zijn aan die ik niet nu gewo...

De u... minder geest de de wo... is ver... „Uw ad... Daarbij... vul de... welke d... bezwaar... die naar... herschap... niet her... worden... antwoor... Ik gel... Costa w... nieuw v... Naar m... luiden:

K... M... V... M... In he... regels v... L... O...

Deze... Jes. 59: stroom, hem op... vertaling... dit vers... heerlijk... deel van... bruisend... drijft... of het ge... nemen... Laat ik... beide re... vs 19, l... bezwaar... Ik bes... couplet... hieruit, s... nen bes...

L... U... E... V... Deput... „Godsbe... achter de... wordt ge... met den... mogen u... zegd, da... Vader en...

Bij de... delde ik... Stroman... van het... Met ev... indeelen... zakelijk... Want de... roman z... de repor... gen trou... effecten:... deel van... construct... roman... De be... termen... Duitsch... beteken... filmisch... is als d... Deze... allicht z... werkte r... We ken... Van den... is dus, v... vertoonin... te noem... -Stowe...